

АҲМАД АЪЗАМ

КЕТГАН БИРОВ ЭДИ

Новелла

Яна нима қолди экан? Шошганимдан хаёлимни бир жойга тўплай олмайман. Яна нимани олмадим? Ҳаммасини олдим шекилли. Яшаб турганимда буларнинг кўпи кераксиздек ивирсиб ётарди. Одамнинг уйида ўзига керак бўлмаган лаш-лушлар тиқилиб ётади-я, ўзи тор жой, маош ҳам ойга учма-уч, яна шунча нарсани олаверган эканман-да, а, деб кўп хуноб бўлганман. Энди эса яшаб турганимда кераксиз туюлган ҳамма нарсалар кераклига ўхшаб, бир кунингга ярайман ҳали, деб тилсиз имо қилаётганга ўхшайди. Ҳатто товони босилиб, ҳовличада оёққа илиб судрашдан бошқага ярамайдиган эски бошмоғим ҳам, шунча хизмат қилиб, энди чикитга чикдимми, олиб кет, ярарман бир кунингга, деб аразлаётганга ўхшайди. Бошмоғимга қараб, янги олган пайтларим эсимга тушади. Ҳозир ранги билинмайди, лекин янгилигида ярқираб турарди, икки соат навбат туриб, зўрға етган эдим. Импорт, югославияники, кийганимда ҳамманинг хаваси келган, қошиқдек, бежирим эди! Кийганимда жиччагина тор келувди, навбатдагилар шовқин кўтарганидан кейин, шартта пулини тўладим. Кейин ўн беш кунча оёғимни сиқиб азоб берди, лекин кейин ўзи уч йилга чидади. Охири товонини босиб ҳовлида судрайдиган қилдим. Шунда ҳам ҳозиргача бутун, асфальтда шунча юриб, ҳатто пошнасининг нақшлари ҳам ейилмаган. Қани ҳозир бунақа бошмоқлар! Мунғайтириб ташлаб кетавераман-да энди, бечора бошмоқ менинг бечоралигимдан бир ёдгор бўлиб қолаверадими?

Зарур тошнинг оғирлиги йўқ деб, ҳамма нарсани йиғнагумча терлаб кетдим. Ташқарида эса худди биров бўл-бўл, бўлсанг-чи, деб шошираётгандек.

Токчада фақат тўзиб, найқоғоз пиллалари чиқиб кетган қалпоғим қолди. Қалпоқлиги ҳам қолмаган. Ўзи ҳам отам замонида тикилганга ўхшайди, ранги билинмай кетган. Қачон кийганим ҳам эсимда йўқ. Кийган бўлсам ҳам ўша пайтлари бирон лозиматга киймаган бўлсам, бошқа умуман киймаганман. Уни ҳам ўзим олмаганман, онам одамнинг ёнида қалпоғи албатта бўлиши керак, ўзбек қалпоқсиз бўлмайди, деб чамадонимга солиб кўйганлар. Янги эди, янгилигида меники эди, қачон бунча эскирган экан, чамадонга кириб-чиқавериб, токчада туравериб, бировникига ўхшаб қолган.

Йигирма йиллар бўлди-ёв. Сочимни ўстириб юришимга қанча бўлди? Онам: “Сочингни калтартириб, мундай ўзбекка ўхшаб қалпоқ кийсанг бўлмайдими, болам? Ўғил бола ҳам елкасига тушириб соч кўядими?” деб қачон айтган эдилар? Саид уйланганда куёвжўра бўлиб борган эдим,

кишлоқнинг болалари “Вуй, манови кишининг сочини!”, деб орқамдан дув эргашган, чимилдикқа Саидни олиб кираётганимизда, уларнинг “кампир ўлди” деган одати бор экан, бир кампир остонага ётиб олди, энди шунга уч сўмми, беш сўмми берсак, у ётган жойидан тирилиб туриб, куёв билан унинг жўраларини ўтказиб юборар экан, ётиб олган эди, мен “Босиб ўтиб кетаверамиз, қари кампир экан, э-э, ўлса ўлибди-да”, деб хазиллашсам, бошини мундай буриб менга қаради, сочимга кўзи тушиб, “Вой, бу одамёввойи ростдан босиб кетади!” деб сакраб туриб кетган эди. Сочимни сартарошга олдирмас эдим. Ойнага қараб, катта қайчи билан учини ўзим қайчилаб қўярдим, холос. Кўп бўлди бунга, ўша маҳаллардаги қалпоқ-да, бечора жуда адо бўлибди. Қалпоқ бўлиб қалпоқлиги ҳам қолмабди. Кийиб кўришга ҳам кўнгил бўлмайди. Токчанинг чангида ётаверганидан унниқиб, ранг жонивор ҳам қолмаган, титилган қалпоқни бошга кўндириб ҳам бўлмайди. Сал тахи очилиб турибди, ичига майда-чуйда хашаротлар ҳам ин кўйгандир, масалан, майда тортанаклар. Минг йиллик қалпоқ - дўппи, тақия, каллапўш... яқинда синч деворнинг орасидан топиб олдик, деб бемалол музейга бериш мумкин. Ўзимники-ку, ҳар ҳолда, бошнинг буюми, ташлаб кетсам, яхши эмас, деб олиб кетсам, қаерга қўяман бу эски матаҳни? Йўқ, биров кўрса, ўл-э бу кунингдан, шу қалпоқни ҳам асраб юрибсанми, қалпоқ топилмас матаҳ эмас-ку, уч сўмга янгисини беради, ёмон қурумсоқсан-эй, деб уялтириши мумкин...

Шошиляпман, машина кира қилганман, шопири, бемалол йиғиштираверинг, мен кабинада ухлаб оламан, деган бўлса ҳам ичим ҳовлиқяпти. Ҳамма нарсани йиғиштирдим, ҳатто эски бошмоғимни ҳам олдим, билинтийрмай чиқиндихонага чиқариб ташларман. Лекин қалпоқни олмадим, уни чиқиндихонага ташлашга кўнглим бўлмади – бошнинг буюми. Қандоқ турган бўлса, шундоқ турсин, оромини бузмай, балки бу ҳам бир кексадек, қариб-чуриб, эси кирарли- чиқарли бўлиб қолгандир, ташлаб кетганимни билмай қўяқолсин, дедим.

Нарсаларимни елкалаб чиқиб кетдим, қалпоққа қарамадим, кўнглим бўлмади. Ҳа-йё, бир эски қалпоқ-да, шуни қалпоқ деб кийиб юрмайман-ку, барибир, киймаганимдан кейин нима ҳам қалпоқлиги қолади, ўзи жуда қўски-яғир қалпоқ-да, деб ўзимга таскин бердим. Қалпоқ эса токчада тахлоғлигича, худди уруш вақти аскарлардан келадиган учбурчак хатга ўхшаб қолаверди.

Янги ижарамга келдим, йўлда келаётганимда бошим яланглиги билинди, худди ўша қалпоқни доим кийиб юргандек, энди бошяланг қолгандек, бошқа энди қалпоқ бўлмайдигандек. Ўзим эмас, худди бошим доимги қалпоғини сўраётгандек туюлади. Бўлмаса, айтдим-ку, киймаганман деб.

Нарсаларимни тушириб, сал саранжомлагандан сўнг тин олгани ўтирган эдим, яна эски ижарамда қолган қалпоқ эсимга келди. Шунча соч билан бошимга салқин теккандек бўлди, бўлмаса елвизак йўқ, иссиққина хонада ўтирибман. Яна шундай туюлдики, мен ҳали кўчиб келмагандек, бу хонада

менинг ўрнимга узун соч қўйган, бошланг бир бегона йигит ўтиргандек туюлди. Эртага бозорга чиқиб, бир янги дўппи оламан, деб ният қилиб қўйдим. Лекин, бари бир, кўнглимнинг бир чеккаси идраб бораётгандек, еганим ичимга тушмаётган эди.

Бирдан ўша эски қалпоғимнинг ҳеч ким йўқ, хувиллаган бир овлок хонада битта ўзи эгасиз қолгани шундоқ кўз ўнгимга келди. Унинг тахламида шу пайтгача яшаган кунларим, болалигимдан сочимни ўстириб юргунча ўтган ҳамма кунларим қатланиб қолгандек, нафақат ўтган йиллар, балки энди яшайдиган узун умримнинг йиллари ҳам ўша қалпоққа тахлангандек, қалпоққа қўшиб уларни ҳам ташлаб келгандек, бундан кейин келажагимни кўролмай, бир гумроҳдек яшаб юришимга тўғри келадиганга ҳам ўхшаб қолди. Ким билади, онам шунинг учун ҳам “Бош кийимингни ҳеч ерда қолдирма!”, деб тайинлаган эканларми? Нега бош кийимнинг бошқаси бунча азиз эмас, шапка эскирса, ё телпакни куяга олдириб қўйсангиз, унга эмас, пулингизга ачинасиз-у, ташлаб юбораверасиз, қалпоқни ташламайсиз. Бўлмаса, ўқиган одамларнинг қалпоқ киймай қўйганига кўп бўлган, ҳам деса қалпоққа эскилик сарқити деб қаралади, унга ҳатто сиёсий тус ҳам берадилар. Юқоридагилар унча хуш кўрмайди, урфдан чиқиб қолган, лекин, бари бир, ҳамма ўзбекнинг ҳеч бўлмаса битта қалпоғи уйида туради. Нега ташлаб келдим ўзи, оғирлиги тушгани йўқ эди-ку, қоғозга ўраб чамадонга ташлаб қўйсам ҳам бўларди-ку, мендан ош-нон сўрагани йўқ эди...

Янги ижарамда ич-этимни еб ўтирибман-у, лекин худди эскиси - энди кераксиз нарсаларнинг ҳаммаси олиб кетилган, фақат токчасида битта энг керакли нарса - қалпоқ турган хонада унга қараб ўтиргандекман. Ҳаммаси кўз олдим-да, шифтини тортанак босган хона, бўм-бўш, мену токчадаги қалпоқ! Кетмаганман, тахи сал очилган қалпоққа қараб ўтирибман.

Ҳали кўчиб кетмаганман!